

Vliv Husových názorů o poměru státu a církve na čtyři artikule pražské,

(Práce ze semináře církevního práva řízeného prof. Drem J. Vackem)

Kapitola prvá.

České hnutí náboženské na počátku XV. století rozpadá se hned v prvých dobách po smrti M. J. Husa a zejména pak po smrti Václava IV. zjevně ve dva proudy. Jeden méně radikální, soustředěný politicky kolem města Prahy a pánů, hlásících se ke kalichu, v otázkách teologických řídící se výroky university Karlovy. Druhý směr názorný, politicky i nábožensky značně odvážnější, nebyl nikterak jednotný, zejména v prvých dobách tohoto různění, kdy »volnost slova božího« v Čechách zavládší přivábila mnohé sekty ze zahraničí, aby zde pokusily se o uskutečnění svých ideálů náboženských i sociálních. Teprve o něco později konsoliduje i tento směr politicky i nábožensky kolem nově založeného Tábora, ostatní pak odbočky jeho až na nejdůležitější z nich, asi o půl století později projevivší se silou neobyčejnou jako Čeští Bratři, representovanou tehdy Petrem Chelčickým, poněmáhlu mizí a splývají s oběma hlavními směry.

Rozpory mezi oběma hlavními stranami byly velmi značné a docházelo proto leckdy v pozdějších dobách i k válečnému jich řešení. Avšak nebezpečí, které ohrožovalo existenci všech přívrženců opravného hnutí, to jest asi $\frac{1}{10}$ celého národa, nutilo obě strany, aby hledaly v názorech svých styčné body. Dálo se to tím spíše, že ani Táboři, natož Pražané nepřestali se cítiti pravými syny církve římsko-katolické a doufati v konečné usmíření s ní.

V té době však ku zdolání opravného hnutí v Čechách spojila se moc církevní s mocí světskou, neostýchajíc se užívati klíčící německé nenávisti nacionální proti českým »kacířům«. V církvi stály proti opravnému hnutí, jak se bylo v Čechách vyvinulo, obě strany, tehdy mezi sebou zápolící, svorně: jak přívrženci teorie episkopální, tak stoupenci směru papálského byli jednotní v úmyslu potlačit české hnutí reformační všemi prostředky. Tak slavný horlitel za opravu církevní, kancléř university Pařížské Jan Gerson, který ostatně již r. 1411 vyzýval pražského arcibiskupa, aby učinil přítrž snahám strany Husovy, napsal již r. 1417 pozoruhodná slova: »Debet potius hoc sacrum generale concilium iuvocare auxilium brachii saecularis. si opus fuerit, quam per ratiocinationes contra tales, attentata sua determinatione, quae iam transit in rem iudicatam«.

Přívrženci principu papálského stáli ovšem v prvých řadách nepřátel Husových i jeho stoupců, nemohouce zapomenouti, že Hus se zcela při-

pojil k ostrým výtkám, jimiž byl svého času Jan Wicliff zahrnoval instituci papežství. S novou silou pak vystoupili proti českému hnutí, když po více než dvouletém mezivládi (29. 5. 1415—11. 11. 1417) byl stolec papežský osazen osobností novou, po stránce mravnosti a vzdělanosti jistě důstojenství svého hodnou, jež však již i svou minulostí neslibovala českým odbojníkům proti poslušnosti církve nijaké mírnosti. Nebylť za papeže zvolen nikdo jiný než kardinál Otto de Colonna. Čechům ze pří Husových nechvalně známý.¹⁾

Také Zikmund byl nepřítelem českého hnutí reformního od počátku jeho bouřlivějšího vývoje. Nepochopiv výhod, jež učení Husovo přinášelo moci pamovníčů, postavil se proti snažení jeho strany s plnou rozhodností. Viděť v reformistech rebelanty, kteří zamýšlejí rozvrat království Českého, za jehož »pána a dědice nápadného«²⁾ byl všeobecně pokládán. Přeceňuje svoji moc a jsa povahy prchlé a náruživé, nevážil mnohdy slov proti Čechům, kteří dle jeho mínění »chytivše se nové víry postavili se proti Bohu, proti církvi svaté a víře křesťanské i proti nám, přirozenému a dědičnému pánu svému a proti zákonům vůbec.« Čechové ovšem a zejména radikálnější z nich vzpomínali zase zrádného chování Zikmundova proti vlastnímu bratru Václavovi, zejména však nedodržení slova, daného Husovi, a nad to ještě výroku, jež zaznamenal Mladenovic, po třetím a posledním výslechu Husově 8. června 1415 (»Ctihodní otcové! Nyní slyšeli jste Husa i poznali učení jeho. Mezi články, ku kterým sám se přiznal, postačil by tuším každý a kterýkoli za důvod k odsouzení jeho; pročez nebude-li chtíti odpřisáhnouti, upalte ho neb udělejte s ním, co za hodné uznáte. Radil bych však, kdyby třeba i odvolal, abyste mu nevěřili, jakož ani já bych mu nevěřil;

¹⁾ Píše o tom sám Hus (»Řád postupu ve při M. Jana Husa, jím samým znamenáný«) ... Dále P. Jan, papež, »svěřil řečenou při k vyšetření P. kardinálovi z Kolumny, aby shledal-li by tak, jak bylo oznámeno, onoho M. Jana Husi osobně ku dvoru obeslal. Dále jmenovaný P. kardinál, krom té důstojnosti, nesprávně postupuje ve vyšetřování svědků za příčinou zjištění svrchu uvedeného oznámení a nepřipouští jiné důkazů a utajuje volnost zmíněného osobního obeslání, která papežem mu byla dána, toho M. Jana Husa osobně ke dvoru římskému obeslal«. A níže, zmíniv se o zatkročení Václava IV. a královny Žofie, pokračuje: »Mimo to sám M. Jan Hus pro své obhájení a důkaz neviny nemoha sám pro nepřátelství přijíti, poslal trojí své zákonné zástupce k onomu dvoru, kteříž... dostavili se k jmenovanému P. kardinálovi osobně, kladouce před ním články a výpovědi k omluvení osobního dostavení se M. Jana Husi stačující, náležitě a přípustné a postupující dle práva... A ježto onen P. kardinál předdeslaného pramálo dbal, bylo podruhé podáno odvolání k našemu p. papeži pro zmíněné stížnosti... Potom P. kardinál mezi při odvolací a svěřenou jmenovanému panu vyšetřujícímu soudci (Janu de Thomariis) proti řádu práva vpočetl M. Jana Husi za zatvrzelého, ježto ve vyměřeném čase osobně se nedostavil, a dal ho do klatby, a způsobil ničemným postupem, aby v kurii i mimo ni veřejně byl vyobcován«.

přijda do Čech zase natropil by více zlého nežli dříve... A přikažte netoliko všem biskupům, ale i králům a knížatům, aby potrestali ty [jeho] stoupence, tak aby větve spolu s kmenem vykořeněny byly« atd.). Stejně nepřátelství projevovaly i jeho činy po smrti Václavově, tak zejména když dal ve Vratislavi ukrutně popraviti kupce a měšťana pražského Jana Krásu (15. března 1420) a o dva dny později hlásati křížovou výpravu do Čech dle bully, papežem 1. března ve Florencii vydané (»Omnium plasmatoris Domini«), již hlava církve volala křesťany do boje »k vykořenění Wiklefistů, Husitů a jiných kacírů.«

Snažení papežovo i královo našlo především v Německu půdu neobyčejně připravenou. V zemi této připojil se ku ponoukání a výzvám vrchnosti duchovní i světské prvek, jehož jinde nebylo: národnostní zášť, odedávna ve všech uvědomělých vrstvách německého národa živená a právě v této době nově rozdmýchána přičiněním mistrů a studentů německé národnosti, kteří po vydání Kutnohorského dekretu (18. ledna 1409) byli se z Prahy vystěhovali. Ti právem obviňující Čechy vůbec a stranu reformní zvlášť, že byla původcem rozhodnutí Václavova, neváhali nařknouti vše české z nejstrašnějšího zločinu té doby, z kacírství. Také němečtí usedlíci v Čechách z téhož důvodu jali se bezohledně a krutě vystupovati proti českému lidu, jsouce nejvěrnější oporou všech protičeských podniků papežsko-zikmundovských. Zejména bohatí měšťané kutnohorští smutně prosluli v tomto směru. Krev jejich obětí (v Kutné Hoře čekal na české »kacíře« speciální trest: metání do šachet; tímto způsobem zahynulo zde mnoho českých lidí, namnoze jen k vůli zisku do Hor prodávaných: platili Horníci za českou duši, 1. za kněze 5 kop grošů pražských. Počet těchto mučedníků různě se odhaduje i počítá od 1600 do 5496) vyvolala ovšem strašnou odvetu se strany české, již zakusili roku 1421 němečtí obyvatelé Chomútova a Jaroměře, roku pak příštího Kutná Hora sama a Německý Brod.

V době tedy, o niž nám jde, hrozilo českému národu, věrně stojícímu při myšlence opravy náboženského života všeho lidu, nebezpečí nezměrné. Proti němu povstalo celé téměř křesťanstvo, aby vyhubením jeho odstranilo zhoubné kacírství, které odvážně otfášati počalo hrdou stavbou kněžské vlády, reprezentované církví římsko-katolickou. Nebezpečí to pak přimělo předáky různých stran politických a náboženských k tomu, aby hledali styčné body, jež by umožnily upřímné semknutí všech »stoupenců pravdy« a sloužily za podklad pro případné vyjednávání s nepřáteli. Takové principy byly nalezeny i v té změti různých náboženských názorů, již pozorujeme v Čechách od té doby, co světské vládě vymkly se z rukou otěže, řídící lid ku slepé poslušnosti panující církve, a konečně formulovány ve známý způsob Čtyř artikulů Pražských.

Požadavky, jež známe pod tímto jménem, ozývají se v Čechách od let. Přijímání z kalicha stalo se ještě za života Husova a namnoze váhou jeho autority zvykem i nutností pro valnou většinu českého národa a kalich povýšen za symbol veškera jeho snažení. Z doby pak nejbližší následující upálení M. Jana Husa nalézáme dokument, zajímavý nejenom tím, že se zde

proklamuje jiný přední požadavek stoupců náboženské reformy, totiž svoboda hlásání a výkladu Písma, nýbrž i tím, že ukazuje, jak daleko již v této době pokročila odvaha světského panstva a ingerence jeho na otázky, do nedávna ještě považované za výhradnou sféru nejvlastnějších zájmů církevní organizace. Zápis valného sněmu pánů českých a moravských, konaného v Praze ke dni sv. Jiljí (5. září) 1415, praví:²⁾ »Také abychom po všech svých panstvích a zbožích přikázali, aby svobodně slovo boží bylo kázáno a slyšení dáno ráno, po obědích i po nešporách, v kostelích i klášterech bez překážky. A kterýžbykolivěk kněz přišel a prosil ve jmě boží, aby jemu odpustili slovo boží kázati podlé písma sv., aby byl dopuštěn.« V dalším textu pak se prohlašuje, že páni nechťějí zasahovati do vykonávání kázně, kteréž přísluší biskupu nad duchovním, obviněným z kacířství, ale toliko tehdy, když obviněnému bude dokázáno důvody z Písma, že hlásal bludy. Avšak že se ujmou proti církevní vrchnosti každého kněze, jenž bude obviňován z šíření názorů bludných, jemuž však podle Písma nesprávnost jeho učení dokázána nebyla neb nemohla býti přesvědčivě dokázána, a že při jeho předložení »před rektora, doktory a mistry písma svatého učenie Pražského, aby ti toho rozdielce byli podle ustanovenie božieho a písma jeho svatého«.

Oba tyto požadavky obsahuje manifest, vydaný lidem, shromážděným po způsobu tehdy obvyklém na Bzí hoře [17. září 1419].³⁾ Prohlašuje se v něm, že jediným přáním lidu českého jest volnost vykládání Písma a přijímání pod obojí. Praví se tu: »Najmilejší! Oznamujem tiemto listem obecně všem, že naše na hory a na pole scházenie nenie pro jiné, jediné pro svobodné slyšenie zprávy věrné spasitedlné v zákoně božiem založené a v svátosti najdósticojšie božské těla a krve pána našeho Ježíše potřebné přijimanie na památku jeho umučenie a našeho vykúpenie a na posílenie, zachovanie a potvrzenie v životě spasitedlném« atd.

Jiné dokumenty, časově předcházející provolání posléze uvedenému, obsahují již rozvinutěji požadavky strany reformní. Tak usnesení synody Svatováclavské (1418) akceptuje ovšem podávání pod obojí (i nemluvnatům) a uznává volné hlásání nauk náboženských, jež však omezuje tím způsobem, že nikdo nemá napotom sám o sobě přilnouti k novému článku víry, byť se mu zdál sebe více pravdivým a prospěšným, ale aby jej napřed předložil »obci bratří« ku zkoumání a vyslovení souhlasu. Článek pak 23. usnesení této synody prohlašuje, že kněžím pracujícím ve slově božím náleží právem božským i přirozeným, aby požívali slušného opatření pro sebe i pro chudé, mají se však naprosto odříci světského zboží a panování.

Také sčem český, jenž po smrti Václava IV. se sešel ku stanovení podmínek pro přijetí Zikmunda za krále, kladl mezi nimi požadavky, které později nacházíme ve zhuštěné formě ve Čtyřech artikulích Pražských. Žádá se tu:⁴⁾

Najprvé: Aby K Mt dal svobodu zákonu božiemu a slovu jeho a

²⁾ Archiv Český III. ³⁾ Tamtéž. ⁴⁾ Tamtéž.

zvláště přijímání těla božieho a krve božie všemu lidu křesťanskému, jakož dobré paměti bratr jeho král Václav tu svobodu byl jest propustil.

It. Aby jakož král Václav vyznával jest, že to přijímanie božie krve jest boží zákon, aby též nižádný toho kusu nekaceřoval ani haněl, ale aby kněžie spolu slúžili a lid obecný spolu ke mši chodili. A kdož by to rušil, aby nebyl trpěn v městě.

It. Aby bylo psáno papeži od K Mti a od pánov, od zeman i od arcibiskupa a kapitoly a ote všie obce, aby pro božie krev královstvie nebylo haněno, ale aby ten kus byl dopuštěn anebo aby papež dopustil odvolanie k budúciemu koncílium.

It. Aby nižádný kněz na úradě světském posazen nebýval nikdež po království Českém.

It. Aby kněžie právem světským zbožiem a platy a lidmi nevládli, ale od světských lidí potřehu podle zákona božieho jměli.

It. Aby prodávanie svatokupecké za svátosti kostelnie a za listy šacovanie ve dvoře arcibiskupově a jinde po kostelích se nedály od kněží tajně ani zjevně.

It. Aby póhonové ven z země nižádného ani světského ani duchovního nebyli dopuštěni.

It. Aby bully a processové od dvora papežova na obroky a na stavenie služby aneb všelikací listové aby v zemi nebyli dopuštěni, dokudž by jich K Mt se pány a s radú svú nedopustil.

It. Aby hodní na svěcenie byli dopuštěni bez svatokupectvie a bez v nově zamyšlených přísah a bez odřezovanie. Takéž aby mistrovanie študentóm svobodné bylo propuštěno.

Z požadavků, které připojilo město Praha, zvláště jeden, pramení se z názorového ovzduší této doby. Žádá Praha: »aby hampejs a nevěsty a kuběny a jiné zlé proti pánu bohu a obci škodlivé nebyly v městě ustanovovány.«⁴⁾

V těchto požadavcích představitelů politického národa vidíme již zřejmě rýsovat se názory, později ve Čtyřech artikule vtělené. Nalézáme zde nejen požadavek volnosti slova božího a přijímání pod obojí způsobou, nýbrž i návrh na úpravu poměrů mezi laiky a duchovenstvem, mezi církví a státem uvnitř a vně hranic zemských, jakož i volání po zavedení účinné kontroly nad mravním životem veškerého lidu. Jest pozoruhodno a příznačno, že byly na politickém fóru světském stanoveny směrnice tak daleko-

⁴⁾ Tamtéž. Mravní rozhořčení pražského lidu obrátilo se po náhlé smrti Václavově jednak proti nehusitským kněžím, jednak proti nevěstkám, té doby v Praze opět se rozmáhajícím. Již několik dní po smrti Václavově (19. srpna) udeřil lid pražský na vykřičené domy na Starém i Novém městě a rozbíral je, takže kámen na kamení nezůstal. (Viz o tom Palacký: Dějiny III, XII.) — Také v. Bezold (K dějinám husitství) vděčně kvituje velkou mravní sílu a rozhořlení husitského lidu v tomto směru.

sáhlého významu pro poměr mezi církví — do té doby všeobecně považovanou za Bohem danou fíditelku sociálního i duševního života všeho lidu — a státem, který měl býti vlastně sluhou této mocné vládkyně církve. Jest tu jasně a zřetelně voláno po zavedení placeti regii a po omezení soudnictví papežského uvnitř státu, po odstranění politického vlivu kleru a podlomení jeho moci hospodářské. Ještě jiný důvod vedl české stavy k tomu, aby uvedené požadavky vloženy byly do volební kapitulace: byla to nedůvěra k počínání Zikmundovu, která se pak také ukázala býti zcela odůvodněnou. A tu, když Zikmund po dlouhém otálení odhodlal se odhoditi masku a objeviti se v Čechách v čele křížáckého vojska, vydává pan Čeněk z Vartenberka, nejvyšší purkrabí pražský, v návalu všeobecného pobouření proti němu vášnivý manifest (20. dubna 1420), na jehož konci stanoví požadavky svoje a svých stranníků takto:

»Také vám věděti dáváme, žeť my o nic jiného nestojíme než

1. najprvé o přijímání těla a krve boží pod oběma způsobama všemu lidu obecnému,

2. druhé, o kázání řádné a svobodné slova božího,

3. třetí, aby kněží nám tak příkladně živi byli, jakožto jest pán Kristus prikázal a jeho apoštolé a po nich svatí otcové ustavili

4. a čtvrté, o obecné dobré království a národu našeho Českého a o očištění zlé a křivé pověsti království a národu Českého. A jestliže by co při těch kusích neřádného bylo, toho my nechceme ani mílíme držeti ani brániti neústupně, ale v tom ve všem chceme rady a zprávy i naučení z písmá svatého poslušni býti.«

Zde poprvé vidíme požadavky kališníků sestaveny ve čtyři body. Přece však jest tu patrný ještě značný rozdíl od čtyř artikulů, jak byly později vysloveny: nemluví se tu ničeho o neoprávněnosti majetku kněžského, třebaš ovšem jest požadavek chudoby kněžstva vysloven v přání, aby kněží živi byli po příkladu církve z dob prvotních. Ničeho pak také provolání nepraví o trestání hříchů t. j. požadavku podrobení všeho lidu a především kněžstva přísnější kázni, případně i soudnictví světskému.

Do konečné formulace požadavků strany reformní zasáhly též hlasy strany radikální. A počátky tohoto zasažení byly ovšem drsné. Když Zikmund hodlal konečně potlačiti odboj v Čechách táhna ku Praze s vojskem svým uherským s jedné a čekaje obrovské na ten čas vojsko křížácké s druhé strany, Pražané v největší tísní obrátili se o pomoc k obcím venkovským, především k bratrstvu Tábořskému. Žižka přitáhl Praze na pomoc s 9000 bratřími kromě kněží, žen a dětí (20. května 1420). Ale přisní Táboři brzy jali se rázně vystupovati proti nádheře oděvu pražských měšťanů a měštek, takže docházelo k svárům a rúznicím. Také tábořské ženy, ubytované v klášteře sv. Tomáše na příkopech, udeřily 25. května na ženský klášter sv. Kateřiny na Novém městě, jeptišky rozplašily a budovu pobořily. Aby byly zamezeny podobné excesy, sešli se předáci obou stran spolu s obcí obou měst Pražských, která si zvolila nové konšely, a dohodli se předně na tom, že budou věrně při sobě státi proti králi uherskému a vů-

hec každému, kdo by se protivil zákonu božiu a zvláště přijímání pod obojí, dále aby kněží žili opět životem apoštolským bez všeliké nádhery, svatokupectví, lakomství a jiných zlořádů a věnovali se hlásání slova božího, majíce v tom volnost úplnou. Konečně, aby hříchy smrtelné a zvláště zjevné skutečně byly trestány, při čemž hned vypočítávány: příliš dlouhé sedění po krémách, zvláště ve svátky, přepych v šatstvu a j. Posléze ujednáno vypuditi z města všechny, kdož by nechtěli se přiznat: k víře pod obojí. —

Tímto ujednáním byl položen pevný základ ku konečnému vypracování požadavků obou křidel reformní strany české. Na něm jednáno dále, už za obležení Prahy vojskem německo-uherským. Již několik málo dní po zahájení obléhání píše papežský legát Ferdinand z Lucey s vědomím Zikmundovým Pražanům o jejich požadavcích, jež mu byly dodány, a hned je uvádí: »nejprve o přijímání pod obojí, potom o svobodné a řádné kázání slova božího, pak o zrušení světského panství u kněžstva, konečně o trestání hříchů a o očistění dobré pověsti národu českého« (Palacký). Sestavení jejich v tomto listě liší se pouze formálně (dává se přijímání pod obojí na místo první, kde při poslední redakci stojí svobodné kázání evangelia, přijímání pod obojí položeno pak na místo druhé) od konečné formulace, iak byla sestavena na debatách mezi exponenty obou stran, Táborů a Pražanů, zvláště mistrů učení Karlova. Z této poslední redakce, provedené mezi 3. červencem a 1. srpnem 1420, vyšly pak ony čtyři požadavky ve formě, v níž se opět a opět vyskytovaly buď jako podklad pro vyjednávání, buď jako jádro propagačních letáků husitských, které se v nesčetných opisech rozletovaly celou Evropou. Tak byly také přijaty generálním sněmem koruny České v Čáslavi:

»Všem vuobec a každému křesťanu zvláště buď to svědomo i oznámeno, že obec Česká a v naději boží věrní křesťané stojie a s boží pomocí státi minie vším svým statkem i životem i smrtí, jakož najdéle budú moci, proti každému živému jim v tom odpornému, nic o jiné se neprozrazujíc a vydávajíc než o tyto kusy čtyři křesťanské a v novém zákoně přikázané od pána Jesu Krista:

Najprvé: aby slovo božie po královstvie Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno, jakož spasitel náš prikazuje. (Citáty z Písma.)

Druhé: aby velebná svátost těla a krve božie pod oběma spôsobama chleba a vína všem věrným křesťanom, jimž hřiech smrteľný neprekážie, svobodně byla dávána podlé ustavenie a prikázanie spasitele. (Citáty z Písma.)

Třetí: že mnozí knězie a mnišie světským právem panují nad velikým zbožiem tělesným proti prikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánóm stavu světského: aby takovým kněžím to neřádné panovanie odjato a stanoveno bylo, a aby podlé čtenie nám živí byli a navedeni hyli k stavu Kristovu a apoštolskému.

Čtvrté: aby všichni hřiechové smrteľní a zvláště zjevní a jiní neřá-

dové zákonu božiemu odporní řádem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kažení a zlá a křivá pověst o tejto zemi aby vyčistěna byla a tak aby se obecně dobré dalo království a jazyku Českému. Nebo kdož ty hříechy činie, jakož die sv. Pavel, hodní jsú smrti, netoliko jenž je činil, ale i ti, kdož jim k tomu svolují. Jakožto v obecném lidu jsú smilstva, obzerstva, zlodějstvie, vraždy, lsti, křivé přísahy, čáry, řemesla a obchodové lstiví a škodliví, lakomí požitkové, lichvy a jiné zlé jim podobné; ale v žakovstvu jakož jsú kacieřstva svatokupecká a vymoženie peněz ode krstu, od biřmovanie, od svátosti těla božieho a svatého oleje, od oddávanie a ceny za 30 mší a jiné mše zádušnie, vigilie, a jiné modlitby úročnie a zakúpené neb zakázané, za pohřeb, za spivanie kostelnie neb zvoněnie, od svěcenie kněží, kosteluo,v, kapel, oltářuo, v, hřbitovuo, v, za odpustky, za biskupstvie, arcipřištstvie, probošstvie, děkanstvie, farářstvie a za každé oltářstvie, za směny, za bully a jiné také listy a všelikaké obroky a durbstojenstvie, a za každé ceny za jiné duchovnie věci a bezčislne zlosti a kacieřstva, jenž z těchto vycházejí a poškvřňují svatú cierkev; takéž i jiné nepravosti a hříechové, jakož jsú pýcha, lakomstvie, cizoložstvie, kuběnářstvie a jiné nečistoty, hněvové, závistí, svárové a zlostní pónonové a súdové, platuov, ofěr, peněz a jiných statkuov na kostely a stavenie pokryté žebránic, a falešnými sliby a obešlú řečí na prostých lidech sprostných vymoženie a oklamánie a všecky takové jiné zlosti a hříechy, kteréžto každý věrný křestan povinen jest jako dábla, otce jich nenáviděti a jim se protiviti a je tupiti a kaziti, každý podle povolanie svého.*

Historický vývoj formulace Čtyř artiklů Pražských ukazuje, že připínají se a pramení přímo z učení M. Jana Husa, prostřednictvím jeho pak ovšem v názorech jednoho z nejbystřejších mužů své doby »doktora evangelického« Jana z Wicliffa.⁹⁾

Zkoumání, pokud Čtyři atikuly odpovídají názorům Husovým na vzájemný poměr stavu laického a duchovního, respective nejvýznačnějších organizací obou: státu a církve, jest pak předmětem této studie.

Kapitola druhá.

Dříve než přikročíme k přehledu Husových názorů na poměr stavu duchovního ku stavu laickému, pokusíme se zběžně několika rysy načrt-

⁹⁾ O předlohách pro vnitřní vývoj Čtyř artiklů čti: Mathilde Uhlirz: Die Genesis der vier Prager Artikel (Wien 1914). V tomto spise najdeš také podrobné rozvinutí názorů, jež u věci hlásal Wicliff, zejména na poměr státu a církve, jak je bohužel nebylo možno umístiti v rámeček této studie. Spisovatelka totiž zcela přidává se k mínění svého učitele prof. J. Losertha, který považuje Husa za prostého napodobitele a propagátora nauk Wicliffových, téměř jen jednoho z lollardů. Proto věnuje M. Uhlirzová daleko více pozornosti názorům Wicliffovým, jež uvádí s velkou důkladností, než spisům Husovým. V naší studii nejdeme po zásadě dále než právě jen k názorům, obsaženým v zachovaných pracích Husových. — K citaci použito Flajšhans-Svobodova vydání Husových spisů.

nouti vlivy, jež na Husa při formulování jich, respective akceptování myšlenek Wicliffových v tomto směru působily.

V době, kdy se Hus vyvíjel, zahájen byl již nezadržitelný pokles moci církevní. Širokým vrstvám lidu nezůstal utajen mravní rozval hierarchie, avšak tyto vrstvy byly od let vychovávány v naprosté oddanosti a poslušnosti, ba mystické úctě a hrůze oproti příslušníkům stavu duchovního a nemohlo jim býti jasno, že ve světovém měřítku se dostavil neodvratný úpadek moci církevní, moci, nad níž od paměti nebylo mohutnější.

V Čechách pak nevyžila se té doby nadvláda kněžstva úplně. Hospodářská, kulturní a politická posice kněžstva a praeponderance jeho nad pány světskými byla zde posilována jednak tím, že v Čechách zvítězilo křesťanství (u srovnání s jihem a západem Evropy) poměrně pozdě, dále pak značnou odlehlostí země od středisek církevní moci a ovšem i mravní zkázy, jakož i ještě jinými, speciálně v Čechách působícími okolnostmi. Nicméně ovšem mravní rozklad jdoucí ruku v ruce se zbohatnutím duchovenstva, pokračoval i v našich zemích rychlým tempem. Na druhé straně však zvyšovalo se působením pražské university, poměrně nedávno (1348) založené, vzdělání a sebevědomí kruhů laických. Také celková politika královského rodu vůči hierarchii se změnila, když po Karlovi IV. (I.) ujal se vlády Václav IV., třebaže změna ta byla podmíněna spíše individuálními okolnostmi (především povahou Václavovou) nežli zásadním odklonem od dosavadních tradic vladařských.

Za těchto poměrů přišel mladý Jan, rodem z Husince, na universitu pražskou (asi kol r. 1390), kam byl vyslán, aby se stal knězem. K povolání tomu určili ho bezpochyby jeho rodiče — dle všeho prostí venkovští lidé, o nichž nevíme nic, než co nám podává legenda, sotva v sobě chovající záblesky historické pravdy — nejen z důvodů materiálních, že to byl totiž pro chudého studenta nejlehčí způsob, jak dosíci dobrého bydla a zajištěného postavení společenského, nýbrž zajisté i z pohnutek ideálních: byl totiž jistě pro Husovy rodiče kněz oním mystickým prostředkem mezi Bohem a obyčejnými smrtelníky, nositelem a rozsévatelem nejen »slova božího« a tím i věčné spásy, ale i kultury, po níž duše českého venkovana vždy toužila a prahla, tak jako jím byl každý dobrý kněz pro každého venkovana této doby. V rušném životě hlavního a universitního města Hus patrně pozapomněl na toto ideální pozadí kněžského povolání. Aspoň později trpce si vyčítá, že bral účastenství při různých hrách a kratochvílích svýcň druhů, že myslel příliš mnoho na to, že příslušnost k stavu duchovnímu mu dopomůže k dobrému a bezstarostnému živobytí a k ukojení jeho nevinných choutek: že mu bude prostředkem k možnosti hezky se šatiti, dobře jísti a pítí a mítí prázdeň, již by mohl věnovati hře v šachy a kostky.

Než toto období názorové mělkosti bylo v životě Husově jen chvilkovým kolísáním. Definitivně ustalo od té doby, kdy se Hus seznámil s náboženskými traktáty muže, jehož jméno vyslovoval každý, kdo se zajímal o krisi tehdejšího sociálního života, to jest o tehdejší krisi církve, jedni s

pochvalou a uznáním, druzí s proklínáním a odmítáním. Jméno toho muže bylo Jan Wicliff.

Zatím Hus postupoval v hodnostech akademických i duchovních. Když pak byl o velikonocích roku 1401 vysvěcen na kněze a příštího roku byl jmenován prvním kazatelem Betlémské kaple, dostal se do stálého styku s prostým věřícím lidem, byl nucen definitivně si ujasnit názory o poměru duchovního k laikovi, moci církevní k moci světské. Ty pak dále vyvíjel v dobách, kdy stále víc a více je strhován do vírů církevně-politických zápasů své doby, když rozchází se, po krátké době přízně, s arcibiskupem a nejvyšší hierarchií, kdežto přízeň dvora královského zůstává mu v neztenčené míře zachována a obliba jeho osoby šíří se v stále rozsáhlejších kruzích vzdělanectva, šlechty i prostého lidu.

Z jeho spisů vysvítají pak názory asi tyto:

Hus předpokládá, že jest rozdíl mezi stavem duchovním a laickým. Řád, dle něhož jest srovnati poměry mezi oběma stavy, jest uložen v Písmu a sice takový, že »není možno, aby bylo souhlasnější rozdělení než naučil Duch svatý v Písmě.«⁷⁾ Stav laický jest stavem nedokonalým, kněžstvo »pokolením dokonalých«. Z toho však plynou i rozdíly v mravních povinnostech: laikům stačí zachovávatí přikázání, chrániti se hříchu a nelnouti ke statkům tohoto světa, mají-li jaké. »Ale od pokolení a stavu duchovního nebo kněžší více se vyžaduje. Ti netoliko dle lásky, ale i v skutku zřikají se neb aspoň mají se zřící světských statků otevřeně, přede všemi světskými věcmi pohrdající... ostatním na příklad.«⁸⁾

Církev, »která jest veškerenstvo věrných«, skládá se ze tří stavů: rytířstva, kněžší a lidu. Má dvojí meč: duchovní, »jenž jest slovo boží«, a hmotný. Duchovním mečem sluší vládnouti výhradně stavu kněžskému, hmotného náleží užívati rytířstvu »k obraně zákona Kristova a církve jeho.« Oba stavy nemají své funkce navzájem splétati. »To jest patrno, poněvadž jako tato část církve, t. j. rytířstvo, rozeznává se naproti kněžstvu, tak rozeznává se kněžstvo naproti rytířstvu. Jako tedy první část nevměšuje se nestydatě v to, co jest části druhé, tak ani druhá část nechápe se bez bludu úřadu části první.«⁹⁾

Kněžstvo tedy jest nejlepší a nejdokonalejší částí bojující církve, ovšem jen »dokud skutečně zastává úřad, který mu náleží.«¹⁰⁾ »Kněžší jsou otcové a učitelé všech. Jsou králové a knížata lidu.«¹¹⁾ Důstojnost kněžská vyniká nad královskou. Neboť »duchovní (moc) jest zajisté dokonalejší a sama moc kněžská vyniká nad královskou, ježto větší jest ten, kdo dává požehnání, a menší, kdo bere požehnání.« Vyniká pak moc kněžská nad královskou starobylostí, důstojností a užitečností. »Duchovní tedy moc, po-

⁷⁾ Proti Rokycanským, citovaného vydání II. 368.

⁸⁾ Tamtéž, str. 365.

⁹⁾ O odpustcích papežských nebo výpravě křížové c. v. II 211.

¹⁰⁾ Synod. kázání z 19. října 1405, c. v. I 146, O odpust. pap. II 214.

¹¹⁾ Synod. kázání o poslušnosti kněžší, c. v. I 140

něvadž záleží v nejlepších a samých sebou postačitelných dobrech, vyniká nad moc světskou, poněvadž tato nic nezmůže bez duchovní moci, řídicí nejpředněji. Ale naproti tomu může sama sebou postačiti bez oné.«

Proto mají laikové ku kněžím určité povinnosti: mají jich jako svých vyšších poslouchati, ovšem jen ve věcech dovolených; mají jim »tělesnými potřebami přisluhovati« a také prokazovati povinnou úctu a poctu.¹²⁾ Kněžstvo prospívá laikům trojím způsobem: výkladem Písma, odkud čerpají se rady pro organizaci sociálního života, modlitbami a přisluhováním svátostmi.¹³⁾ Hus píše o tom na jiném místě:¹⁴⁾ »Znamenej: kněze jest ctíti pro tři věci: předně pro užitek, ježto kázáním a přisluhováním svátostmi očišťují od hříchu a v stavu milosti zachovávají; po druhé z důvodu důstojnosti, která tak veliká jest, protože Krista, syna božhó, rukama svýma se dotýkají a oběť spasení předostatňují a posvěcují; po třetí z důvodu moci, ježto hněv boží obětováním oběti usmírují a klíčem církve království nebeské spravedlivým otvírají a nespravedlivým zavírají.«

Avšak kněží přeceňují svoje postavení a využívajíce slov Písma ve svůj prospěch, lid vydírají a utlačují; zamlčují z Písma vše, co nařizuje, aby kněží následovali Krista v chudobě, pokoře a čistotě, ale naopak hlásají, že »kněží kuběnářští, nevědomí a krčmářští mají pro pouhé kněžství nejen živení býti, ale i obohacování a časně nad světské pány vynášení.«¹⁵⁾ Aby bezpečně mohli prováděti vykofistování lidu, vynalezli kněží celý systém rozmanitých církevních trestů, z nichž nejhorší a nejméně omluvitelný jest interdikt.¹⁶⁾ Vůbec kněžstvo té doby žije opačným způsobem než předpisuje Kristus: je pyšné, žádostivé bohatství a rozmařilé,¹⁷⁾ zejména však se pachtí po světském panování.¹⁸⁾ O svoji moc a bohatství vede spory a řeší je mnohdy zbraní, ač se to nesluší žádnému duchovnímu, ani biskupu římskému.¹⁹⁾ A pro svůj zisk a blahobyt týralo by kněžstvo věřící ještě více, ale bojí se vzbouření lidu, který osvícen Bohem již poznává, že »papež a tak i každý biskup má Krista následovati, duchovní dary pro chválu boží rozdávatí a do světských věcí se nepléstí.«²⁰⁾ Tak tedy jest pozorovati, že nejlepší část církve bojující, kněžstvo, hluboce pokleslo a naléhavě potřebuje nápravy.

¹²⁾ O církvi kap. 10, c. v. I 311.

¹³⁾ Lat. Výklad desatera c. v. I 118.

¹⁴⁾ Kázání na den nanebevzetí P. Marie c. v. III 19.

¹⁵⁾ Lat. Výk. des., c. v. I 118.

¹⁶⁾ O církvi kap. 11, c. v. I 320—321, Pálčových artikulů žalobních bod 16, 34, c. v. I str. 81 a 88, Lat. Výk. des. I 109.

¹⁷⁾ Poslední odpověď M. J. H. na články vzaté z knihy o církvi, c. v. I 97, O církvi kap. 23, c. v. I 405.

¹⁸⁾ Synod. kázání 5. pros. 1404, c. v. I 188.

¹⁹⁾ Tamtéž, I 193.

²⁰⁾ O odpust. pap., c. v. II 208, 211, 215.

²¹⁾ O církvi kap. 21, c. v. I 389, O svatokupectví, c. v. V 154.

Druhou částí církve jsou světší pánové. Nejdůležitější povinností jejich pak jest hájiti pravdu, kterou od kněze byli slyšeli, ovšem zdůvodněnou z Písma.²²⁾ Úlohu ramene světského znázorňuje Spasitel v podobenství o člověku, který učinil večeři velikou.²³⁾ Jest tu pak stav světský zobrazen služebníkem, který jest vyslán, aby »přinutil vjíti.« »Jsou zřízení,« praví Hus.²⁴⁾ »na ochranu, očistění a chválu dobrých, avšak k napravování, trestání a pomstě zlých. Proto jest nižším poslouchati vyšších, neboť není vrchnosti jediné od Boha, a kdož se vrchnosti protiví, zřízení božímu se protiví.« K úkolům stavu laického náleží dále také pečovati o hmotné zaplacení kleru.²⁵⁾ Při té příležitosti však laik musí bedlivě posuzovati kněžovy skutky,²⁶⁾ neboť je zavázán dávatí svou almužnu pouze dobrému knězi, nikoli špatnému. chce-li tím zároveň uděleti Bohu, co mu náleží. Neboť to činí tehdy, když »dbaje především pocty boží, kolik může, záslužně koná. Jeho cnostným služebníkům pak udílí tehdy, co jim patří, když jich hájí nebo jim přeje ve cnostech a rozumně jim bere věci, které jim brání ve službě Pánu, ať jsou to světské pocty nebo pozemské statky, a konečně šetří-li jich, aby užívali viditelných věcí, kolik je třeba k cnostem. A tehdy po třetí služebníkům neřestným a ničemným udílí, co jim patří, když je odvrací od zlého, zpupné káře a po případě spravedlivě sprovedí se světa.«²⁷⁾ To jest úkolem zejména světských pánů, především v přítomné době hlubokého úpadku mravů kněžstva. »Ale poněvadž již zloba Antikristova příliš patrně postupuje, jakoby byla zralá, aby upadla, proto Pán Ježíš, vůdce svého vojska, napomíná nyní rámě světské ke slyšení svého zákona, k jeho držení a chránění a k přinucování vzpurných, aby, jsou-li někteří synové předzřízení, zanechavše zloby Antikristovy, vrátili se k večeři Páně, a zvláště duchovní. Neboť Bůh koná zázraky. Dříve totiž světší pánové bránili v kázání a udílení svátostí a zabíjeli kněze, již kázali. Nyní však naproti tomu přinucují ke kázání a udílení svátostí ty, kdo nechťí kázati a přisluhovati svátostmi,« volá Hus v památném kázání nedělním k lidu 14. června 1411, kdy u příležitosti konfliktu krále s arcibiskupem s plnou rozhodností postavil se na stanovisko moci světské proti rozkazům hierarchie.

Práva a povinnosti stavu laického vrcholí v úřadu královském. »Nejpřednější pak služebník takového (totiž světského) ramene jest kterýkoli

²²⁾ Synod. káz. 19. října 1405, c. v. I 146. Lat. Výk. des. I 129.

²³⁾ Nedělní kázání k lidu 14. června 1411 o poměru moci královské k církvi, c. v. I 219.

²⁴⁾ O církvi kap. 17, c. v. I 357.

²⁵⁾ Obrana někt. člán. Wicl., c. v. II 296.

²⁶⁾ Hus vůbec brojí proti myšlence, že jednání nadřizeného (a tedy i kněze vůči laikovi) jest vyňato z kritiky jeho podřizeného. Naopak, laik musí posuzovati skutky svého vyššího, o němž »není povinen držeti leč pravdu« (O církvi kap. 5, c. v. I 289), jednak aby ho bratrsky káral, jednak »aby ho znikl« a konečně aby svoje almužny uděloval pouze knězi skutečně hodnému (O církvi kap. 19, c. v. I 375, 376).

²⁷⁾ Synodální kázání 18. října 1407, v. v. I 171—172.

král v království svém, kterému mají býti poddáni jak světší, tak duchovní,« praví Hus.²³⁾ Úkolem jeho tedy také jest, aby chránil dobré a trestal zlé, ať mezi laiky nebo ve stavu duchovním. Má hájiti zákona božího a potlačovati protivníky jeho a nutiti vzpurné k zachovávání jeho předpisů. »A pro tuto trojí povinnost, kterou má král splácti Bohu svému, udělil Bůh králi trojí dobro, totiž požehnání světské a pozemskou moc, světskou úctu i od popředního kněze a konečně blaženost dle stupně, jakým věrně sloužil Bohu svému.« Hus na mnoha místech opakuje, že kněží mají býti poddáni panovníku té které říše i jeho úředníkům, zejména mají podléhati jich trestní pravomoci.²⁴⁾ Král pak má speciální povinnost bděti nad tím, aby úřady duchovní v jeho říši byly osazovány osobami hodnými. Nehodných, zejména svatokupců, nemá vůbec připustiti k vykonávání úřadů.²⁵⁾

Oba stavy vyšší jsou odpovědny za spásu třetího, nejnižšího stavu, prostých věřících, pro něž má Hus vždy veliké porozumění a uznání. Tak praví v synodálním kázání 19. října 1405 (tedy daleko před obdobím svého reformátorského působení): »Často nejnižší stav. křesťané z lidu, převyšuje ostatní vynikaje v cnostech. Pročež pravím blíže přistupuje, že z kteréhokoli z všech tří stavů jsou milí synové boží ti, kteří zachovávajíce přikázání Páně poslouchají svých vyšších, jak se sluší.« Když však vyšší stavy zanedbávají svých povinností vůči poddaným, jest nutno, aby lid sám si spásy hledal přímo u pramene, v Ježíši Kristu.²⁶⁾ Lidu také připadá důležitá úloha v církevní organizaci. Neboť má ustati to, aby lidu byl duchovní správce dosazován papežem a kardinály. Ti sami nejen že nekonají úřadu apoštolského, totiž kázání evangelia po světě, nýbrž za peníze vydávají a ruší své rozkazy ze svých kanceláří, kde sedí často největší ničemové.²⁷⁾ Dosazuje-li duchovního pastýře papež, není tu záruky, že duchovní je muž fádny a že bude vyhovovati požadavkům místa, jež mu bylo uděleno.²⁸⁾ Proto nemá se poslouchati papežových rozkazů v tomto směru, nýbrž lid má obnoviti zvyk prvotní církve křesťanské, že duchovního dosazuje veškeren lid jeho působitě svobodnou volbou.²⁹⁾

Jaký jest poměr mezi nejvyšší mocí církevní — papežstvím a stavem laickým? Oficiální učení církevní pravilo o papeži, že jest hlava církve, »na kteréžto hlavě jest pramená a hlavní plnost moci církevní na zemi, pročež hlava ta nevypočítatelně předčí v důstojnosti zároveň všechny jiné pozemské důstojnosti úřednické, církevní a světské, patriarchální, biskupské, kněžské, duchovní, mistrovské, císařské, královské, vévodské, mar-

²³⁾ Tamtéž, I 220. Jedno z ojedinelých míst, kde uvádí, že myšlenka jest přímo převzata ze spisu Wicliffova. (De officio regis.)

²⁴⁾ Obrana někt. člán. Wicl., c. v. II 291, 292, 305; O svatokup. kap. 10, litera E a F, c. v. V 201, 202; srovnej také níže kap. 3. této studie.

²⁵⁾ O svatokup. kap. 10., lit. F, c. v. V 203.

²⁶⁾ Synod. kázání 20. srpna 1410, c. v. I 212.

²⁷⁾ Vyvrácení spisu osmi doktorů, kap. 7., c. v. II 131.

²⁸⁾ O svatokup., kap. 4., lit. C, c. v. V 154.

²⁹⁾ O církvi kap. 21, c. v. I 389, O svatokup. kap. 10, lit. A, c. v. V 197.

kraběcí, hraběcí, panské, rytířské, konšelské atd., předčí je v hlubokosti jako pramen, ve výši jako hlava a v šíři jako řečiště, ježto všech takový jest zároveň jakýmsi tajným pramenem, hlavou i řečištěm. Ježto může i všechny pře světské lidské zřizovati ve pře církevní na zemi, jak by samy sebou konec vzaly.⁵⁵⁾ Hus, vycházejce z názoru, že hlavou církve jest jedi- ně Kristus, popírá primát papežů (vše to jako Wicliff) a dovozuje, že po- přední postavení římského biskupa má pramen v moci císaře římského. Hus totiž jako Wicliff a celá jeho doba věřil v pravost t. zv. Donatio Constantini ad Sylvestrum, která, jak často lze čísti v jeho spisech (na př. O církvi kap. 13, c. v. I 328), se stala r. 301 (sic). Dovožoval pak, že papež, jenž žije v přepychu a nádheře, následuje příkladu Konstantinova a ne Kristova, a jest tedy nástupcem a náměstkem císařovým, ne apoštolským, respectively Kri- stovým.⁵⁶⁾ Poněvadž pak kráčí cestami opačnými Kristu, jest papež pravý Antikrist. Z kurie římské pochází veškery nepravosti, jež hubí církev, pře- devším svatokupectví. Od doby povýšení biskupa římského zahnízdí se v církvi různé zlořády, pro tuto příčinu rozštěpila a štěpí se církev Kristova a upadá stále hlouběji.⁵⁷⁾ »Jestliže pak papež, kardinálové a jiní preláti a du- chovní závistiví, lakomí a prostopášní nekonají skutků vlastních kněžství Kristovu a onomu daru nebo moci duchovní, nadpřirozené, ale spíše odporují řádu Kristovu a napadají pravdu evangelickou, údy Kristovy šlapou a krutě je pronásledují, veškero nezřízenost a nadbytek nepravosti pod rouškou zbožnosti nepřímou i výslovně fedrují a mocně provozují z vůli mezi sebou a v kněžstvu navzájem a jinde, téměř ve všech stavech v lidu křesťanském, a učí bludům mnohonásobným proti zákonu Kristovu velebíce křivé a lživé i svatokupecké odpustky, příliš dlouze a široce po okršku církve křesťanské národy svodíce, pak jsou úředníci a kněží a biskupové zlých duchů a nej- horší Antikristové a nepraví kněží Kristovi, jelikož to jest úřad, jak již ře- čeno, kněží ďáblových a Antikristových. A všichni věrní, všichni králové světa i království mají je od sebe vyvrhnouti a mají jimi jako solí zkaženou pohrdati,« hlásá Hus.⁵⁸⁾ Aby zhoubnému vlivu kurie byla učiněna přítrž, má se odejmouti papeži právo volné kollace a přenéstí je na obec neb aspoň podrobiti kontrole panovníčí moci. Instituce papežství není nutna pro blaho církve, dějiny církevní mluví pravý opak. Ostatně moci papežovy stále ubývá od doby, kdy se počal míchatí, zejména dokonce zbrojnou mocí, do záležitostí světských.⁵⁹⁾ Rozkazů papežových tak jako rozkazů každého představeného (Hus věnoval této otázce velmi velikou pozornost, řeše při ní také problém, který se osobně týkal: může-li kněz kázati přes zákaz bis- kupský) nemusí věrný křesťan poslouchati, leč nakolik jsou založeny v Pís- mu. (Čti na př. O církvi kapitoly 16—21, O šesti bludech, a m. j.) A resu-

⁵⁵⁾ Ze spisu Stanislava ze Znojma, c. v. II 53.

⁵⁶⁾ Odpověď ke spisu M. Stanislava ze Znojma kap. 2, c. v. II 45.

⁵⁷⁾ Tamtéž kap. 5, c. v. II 67, O církvi kap. 23, c. v. I 413.

⁵⁸⁾ Proti Rokycanským kap. 2, c. v. II 345.

⁵⁹⁾ O svatokup. kap. 4, lit. F, c. v. V 158.

muje takto:⁴⁰⁾ »O malém si vážení [papeže a kardinálů] pravím, že vzhledem k jich lakotě, marnosti a nedovoleným rozkazům má papeže s kardinály málo si býti váženo.«

Kapitola třetí.

Ze zásad právě uvedených nehlásá text Čtyř artikulů ničeho. Stanoví totiž pražské artikuly čtyři konkrétní požadavky, z nichž první: »aby slovo božie po království Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno, jakož Spasitel náš přikazuje« dotýká se vnitřní organizace církve. Světská moc — po rozumu svých úkolů Husem stanovených, jak uvedeno svrchu — garantuje pouze skutečnou volnost a svobodu výkladu evangelia. Tento smysl má také usnesení sněmu z roku 1415, jak bylo nahoře⁴¹⁾ podáno. Druhý bod artikulů, jednající o přijímání pod obojí, jest v podstatě věc ryze věroučná. Světská moc má tu podobnou úlohu, jako při článku prvním: skytá záruky, že nikdo nebude pro přijímání a podávání svátosti oltářní pod obojí způsobou stíhán. Teprve poslední dva články artikulů dotýkají se významně poměru stavu laického k stavu duchovnímu.

Vzhledem k tomu, že ve středověku vůbec politická moc byla závislá na držbě nemovitého majetku rozlohy co možná největší, jest třetí bod Čtyř artikulů základním kamenem při budování nového poměru obou stavů, duchovního a světského, jak se také v dobách bouřím husitským následných jasně ukázalo: po celá dvě století neměl duchovní stav zastoupení na sněmě českém a tím vlastně politických práv vůbec.

I vzhází nyní otázka: Bylo v intencích Husových, aby majetek církevní byl světským ramenem zabaven a rozebrán?

Z názorů jeho, pokud jsou v jeho spisech, čerpáme asi toto:

Duchovní stav, ježto je stavem dokonalejším laického, má se povinně řídit evangelickými radami, z nichž jednou je chudoba.⁴²⁾ Hus praví výslovně: »Ježto tedy papež a ostatní biskupové předstírají, že jsou ve větších úřadech a důstojnostech nad množstvím lidu ustanoveni, jest patrné, že přiměřeně k vyššímu stavu, úřadu a důstojnosti vyžaduje se větší svatost a dokonalost života. A ježto hezmajetkový stav života s odepřením takové světské pravomoci nad statky světskými, kterýžto stav příkladně ukázal Kristus a apoštolé nejvíce svému duchovenstvu pro budoucnost až po den soudný, jest lepší, dokonalejší a příslušnější pravému kněžskému úřadu Kristovu než stav přivlastňování si světských statků dle světské pravomoci, kterýžto zajisté stav majetkově panovati jest spíše rozptylující a překážející pravému a plodnému kázání evangelia Kristova, jak patrné ze zkušenosti a ze skutků apoštolských: následuje, že papež a jiní biskupové a osoby církevní, jakožto bezprostřednější náměstkové Kristovi a Petrovi a ja-

⁴⁰⁾ O církvi kap. 16, c. v. I 344.

⁴¹⁾ Srovnej kap. 1., text k poznámce 2.

⁴²⁾ Proti Rokycanským, c. v. II 365. (Srovnej této studie kap. 2., text k pozn. 8.)

kožto vázanější k tomu, mají přijímatí tento bezmajetkový život apoštol-
ský.« A uváděje slova Bernarda z Clugny, jenž zakazuje kněžstvu vlastnění
světských statků a ukládá apoštolskou chudobu, pokračuje:⁴³⁾ »Dále jest
patrno, že jeden jest stav bezmajetkový, povinný duchovenstvu, jenž jest
a byl druhdy stav duchovenstva v obcování bez důchodu a stálého almuž-
nictví světských pánů.«

Dle poměru, v jakém se nachází duchovenstvo k vlastnictví svět-
ských statků, rozeznává Hus čtyři stavy:⁴⁴⁾ nejideálnější stav jest ten, kdy
duchovenstvo uzavře se od světa, přijímajíc živobytí a šat nevyhnutelný
ku práci odměnou za almužny duchovní. Tento stav vylučuje všechny
kněžské hříchy a nepravosti, zejména svatokupectví. Druhý stav jest chva-
litebný a sice ten, kdy duchovenstvo plně přijímalo rozmanité platy a sou-
kromé almužny, avšak celý příjem byl dělen ve čtyři díly: biskupu, kněžím,
chudým a na opravu kostela. »Ale v tomto stavu leží větší nebezpečí pro
základnou obmyslnost.« Třetí stav byl ještě nižší: duchovní přijali světské
statky od mocných a bohatých tohoto světa, ale pod způsobou a názvem
almužny, a co nesotřebovali, rozdali chudým. Nejhorší pak je stav čtvrtý,
který jest přímo »ohavnost zpuštění«. »Čtvrtý stav duchovenstva je pohan-
ský, v který se duchovenstvo za této nejnovější doby šíleně vrhlo, nad
nímž nespočívá libost boží a jenž záleží v tom, že duchovenstvo zanechavši
kněžského úřadu a odvrhši název almužen, osobuje si panování a donu-
covací pravomoc světskou či občanskou nad statky chudých, z čehož nevy-
hnutelně následuje, že se zaplétá do zaměstnání světských, od kteréhož jedu
chraniž Bůh svoji svatou církev. Neboť každý kněz, kterýž jest v takovém
stavu, jest hoden zatracení.« Pro jasnost svých vývodů podává definici
vlastnictví (celkem ve smyslu římském) takto:⁴⁵⁾ »... držeti vlastnictví
statků světských jest míti pravomoc nad statky světskými k osobování si
jich a přivlastňování a k bránění jich jinému před nutícím soudcem, což se
rovná: držeti je dle libosti.« Z takovéhoho vládnutí světským majetkem
prýští se všechny nepravosti, jež hubí církev. Po 300 let trval apoštol-
ský stav církve, až Konstantinovým obdařením církve byl mu učiněn konec,⁴⁶⁾
do církve vneseny spory a boje,⁴⁷⁾ vznikla nejstrašnější neřest církevního
života — svatokupectví, tehdy »vlit jest jed v sbor křesťanský.«⁴⁸⁾ »Ó, co
jich již zemřelo na duši pro ten jed! Co jich zmalomyslnělo svatokupectvím!
Co i na těle povražďěno!« volá Hus. Tak ocitla se v církvi »stolice moro-
vého nakažení«, jež jest dle Augustína panovačnost a záhubné učení, »na
kterěž stolici sedí starší církve, chtěje světsky panovati a učice zachová-

⁴³⁾ Tamtéž 356.

⁴⁴⁾ Tamtéž 371—372.

⁴⁵⁾ Tamtéž 355.

⁴⁶⁾ Tamtéž 368.

⁴⁷⁾ O církvi kap. 16, c. v. I. 353.

⁴⁸⁾ Tamtéž, O svatokup. kap. 5 lit. B, c. v. V. 160. Totéž čti u Wicliffa,
na př. De potestate pape 161, De ordine christ. (Opera minora) a j.

vati přikázání svá a učení své pevněji než přikázání boží.⁴⁹⁾ Proto také »za našich dnů láska k Bohu a bližnímu, žel, tak ustydla, že jaksi není žádné péče o duchovní věci, protože veškerá naše péče a snažení jest pohrouženo v kalu světském.«⁵⁰⁾

Avšak již přišel čas, kdy jest nutno se navrátiti k původní čistotě mravů. Nejlepším prostředkem, jak dojíti nápravy kněžstva, jest zbaviti je břemene světských statků. Neboť »je známo z víry a neklamné zkušenosti, že zaměstnání, týkající se světa a světských statků nejvíce odvádí od úřadu — tedy . . . naši biskupové, preláti a nízké duchovenstvo . . . nemají se zaměstnávatí světskými a časnými statky a panstvími ani jinými světskými zaměstnáními.«⁵¹⁾ »Evangelická chudoba«, praví Hus na jiném místě téhož spisu (Proti Rokycanským, c. v. II. 362), »bez vlastnictví, pravomoci a panování duchovenstva ve věcech světských pomáhá a podporuje v životě dle řádu Kristova. Avšak bohatství světské v duchovenstvu pro těžké břímě a nadbytek světských statků velmi překáží životu podle řádu Kristova. A tato překážka zajisté, tak škodlivá, přičiněním Satanovým do církve byla zavlečena.« I dovozuje, že obohacovati církev pozemskými statky přiči se přikázáním Kristovým. Otevřeně prohlašuje na tomtéž místě:⁵²⁾ »Naproti tomu povšechně a obecně nesmírné zbohatnutí kněžstva podle vlastnictví, panství a pravomoci velmi překáží na plnění řádu Kristova a apoštolského. Ale bez takového zbohatnutí záslužná evangelická chudoba velmi by pobízela a podporovala duchovenstvo k zachování řádu Kristova a k hodnému plnění jeho kněžského úřadu. Tedy všeobecně zbohatnutí duchovenstva dle takového lidského vlastnictví a pravomoci jest proti řádu Kristovu. Jako chudoba evangelická jest velmi dle řádu Kristova, tak takovéto zbohatnutí duchovenstva, nejvíce protivné, chudobě evangelické, jest nejvíce proti řádu Kristovu.« Poněvadž vykládá název »duchovní« (clericus) tím, že příslušníci tohoto stavu vybrali si za úděl či los (kleros) jedině službu Bohu a mají žíti z almužen pro Boha daných, dovozuje, že každý duchovní majetkem nadaný těžce hřeší jako odpadlík.⁵³⁾

Avšak nejenom důvod ten, že majetek kněžstvu škodí, poněvadž mu brání ve vykonávání povinností, s úřadem jeho spojených, a přesvědčení, že majetek a světské panování bylo zavedeno do církve »toliko dílem Satanovým s dovolením božím, za trest lidu křesťanského a k rozmnožení zásluhy vyvolených« vede Husa k zamítání oprávněnosti panování a vlastnění statků kněžstvem. Bystrý jeho duch vidí také a váží politické a hospodářské škody, jež pánům světským vznikají z hromadění majetku v mrtvé ruce. A neváhá poukázati na tyto následky amortisačního procesu, který se vyvíjel po celou dobu kněžské nadvlády nad mocí světskou ne-

⁴⁹⁾ O církvi kap. 18, c. v. I. 362—363.

⁵⁰⁾ Synod. káz. 19. října 1405, c. v. I. 151.

⁵¹⁾ Proti Rokycan., c. v. II. 358.

⁵²⁾ Tamtéž 361.

⁵³⁾ Tamtéž 357.

rušeně, jako na symptom hospodářsky a politicky nezdravý a nebezpečný. Dovojuje, že kněžstvo není výhradním pánem svého majetku, protože h'ava státu, obdarovává-li kněžstvo, činí tak s určitými výhradami, které jí umožňují tento majetek znovu převzítí a jiným způsobem použití. Jinak by panovník způsobil, že $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ království Českého by podléhala dle theorie tehdy v kněžstvu panující přímo papeži a nikoli králi, čímž by tento oslabil svoji moc od Boha mu danou, což učiniti není oprávněn, ba ani nemůže (Obrana někt. člán. Wicl., čl. 17., bod 35.). — Také hospodářské reflexy hromadění majetku v rukou kněžstva Hus bystře oceňuje. Světské vrchnosti, jsouce ochuzovány, vydírají své podané.⁶⁴⁾ Avšak přes veškero zatěžování a vyssávání poddaných a úkladné zabírání jich majetku t. zv. právem odumrtě (proti němu Hus zvláště brojil) světští pánové nikterak nemohou konkurovati s majetkem církevním. A následek toho pak je všestranný úpadek stavu laického, především šlechty a poddaného lidu.

Všechny tyto důvody at mravně náboženské at hospodářko-politické volají po brzké radikální nápravě poměrů, která je možna pouze jediným způsobem: restinkcí kněžského majetku a tím navrácením kněžstva původním jeho úkolům. A kdo jest povolán nápravu tuto provésti? Tu Hus mluví zcela otevřeně: rameno světské, především král a páni. Praví (Obrana někt. čl. Wiclif., čl. 17., bod 18, 25 a 26)⁶⁵⁾ jasně a bez výhrad: »... Ježto tedy světští pánové mají mocně vykonávati podporu kněžstva Kristova rozumným odměřováním světských statků, jež jsou vázání kněžstvu Kristovu udíleti, následuje, že mohou dovoleně a mocně užívati ubírání a přidávání těchto světských statků dle toho, jak se to hodí pro konání onoho rozumného odměřování.« »Cokoli má kněžstvo požadovati dle zákona Kristova od ramene světského, to má rameno světské z téhož zákona vykonati. Ale kněžstvo, jemuž překáží bohatství, má od ramene světského vyžadovati pomoci ve správě onoho bohatství. Má tedy světské rameno v takovém případě dle zákona Kristova přispěti úřadem k získávání, ostříhání a rozdělení veškerého takového bohatství. Návěst dolejší je patrna z toho, že nikdo nemá míti bohatství, leč pokud toto jest podporou vedoucí k úřadu, který jest mu od Boha určen. Tedy v případě, že by světský majetek překážel kněžstvu v onom úřadě (a to považuje Hus za prokázané), má jej odstraniti.« »Každý způsobilý křesťan jest vázán bližnímu svému pomáhati zvláště v tom, co směřuje k dobru obecnému. Ale velikou pomocí bylo by kněžstvu odněti bohatství, předpokládáme-li, že by je zdržovalo od úřadu, jímž je povinno Bohu svému. Jest tedy způsobilejší k tomu vázán ze zákona Kristova, aby v takovém případě odnímal statky Štěstěny, ale nejzpů-

⁶⁴⁾ »... jakým zákonem duchovní nevázaní, pyšní, oplzlí a nadbytečně zámožní a bohatí podržovali by světské statky na škodu svého stavu a celé církve bojující, ochudivše ochránce světské, kteří tísnění nedostatkem jsou nuceni krásti, zatěžovati podané a častěji nuceni jsou žebrati?« Obr. něk. čl. Wicl., c. v. II. 297.

⁶⁵⁾ c. v. II. 295 a 297.

sobilejší jsou k tomu králové a pánové světští, protože oni v pravdě nazývají se pány a majetníky věcí světských, a to by beze vši pochyby směřovalo zvláště k dobru obecnému, s takovýmto zbavováním světských statků, které jsou břímě přírody, zdržující kněžstvo od duchovního úřadu.«

Od tohoto zakročení stavu laického slibuje si Hus potlačení největšího hříchu kněžského — svatokupectví. »Protož nebude svatokupectví z církve vypuzeno, dokavadž statky a panování nebude od kněží opuštěno.« praví v knize »O svatokupectví.«⁵⁶⁾

Byl tedy založen třetí bod artikulů Pražských: »že mnozí kněže a mniše světským právem panují nad velikým zbožiem tělesným proti přikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánům stavu světského: aby takovým kněžím to neřádné panování odjato a staveno bylo, a aby podlé čtenie nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému« v učení Husově? Na tuto otázku odpovídáme kladně: třetí artikul Pražský jest založen na Husových názorech o poměru mezi stavem laickým a duchovním, jak se nám zachovaly v jeho spisech.⁵⁷⁾ Svědčí proto i doklady shora uvedené i odůvodnění požadavku, které již svým rozdělením i formulací naprosto souhlasí s Husovými názory o prospěšnosti zřeknutí se, resp. odnětí majetku církevního: na prvním místě důvody nábožensko-mravní (»proti přikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému«), za druhé pak důvody hospodářsko-politické (»k veliké škodě pánům stavu světského«). A ještě jeden nepřímý důkaz poskytuje se nám pro tento názor. Jak uvedeno,⁵⁸⁾ byl mezi podmínkami, předloženými sněmem Zikmundovi, požadavek, »aby nižádný kněz na úřadě světském posazen nebýval nikdež po království Českém.« Tento politický požadavek byl přímo obsažen v učení Husově, jak dokazuje nejenom jeho mínění o různosti funkcí stavu duchovního a světského a nepřipustnosti jich splétání,⁵⁹⁾ ale i jak zjevně prohlašuje v zajímavých »Knížkách proti knězi kuchmistrovi.« Praví výslovně:⁶⁰⁾ »Já bych rád, aby všichni kněží, jsouce dobře živi, slovo boží kázali; a ďábel rád by, aby všichni zle živi byli a nekázali; protož vede je v smilství, pro něž svatokupčí a svého duchovního úřadu nevedou, ale opouštějíce kázání, modlení, sloužení mší a jiné práce duchovní pletou se v úřady lidí světských, takže již skoro obsáhnou všecky úřady, v nichž peníze čijí. Aj, purkrabí kněz, kněz u desk zemských, kněz sudí, kněz vladař na statcích, kněz kuchynný, písař kněz, a kdyby biřictví mělo plat veliký a nebylo ohavné a s velikou prací, kněz by byl i biřicem.« A káže panovníky a světské pány, že nejsou věrní sluhové boží, mají-li kněze

⁵⁶⁾ Kap. 4., lit. F.

⁵⁷⁾ Jinak prof. Vacek (»Právní názory církve řím.-kat. ve světle dějin«, Brno 1923, str. 90).

⁵⁸⁾ Srov. této studie kap. 1., text k pozn. 4.

⁵⁹⁾ Této studie kap. 2., text k pozn. 9.

⁶⁰⁾ »Knížky proti knězi kuchmistrovi« 2, c. v. V 65, srov. tamtéž 3, str. 66.

k tomu, aby opustíce službu boží šli pracovat ve službách světských.⁴¹⁾ uváděje na podporu svého názoru rozkazy z Písma a listů apoštolských. Avšak ve středověku šla moc politická ruku v ruce s držením nemovitostí. Držba pozemků určité velikosti oprávněovala k zasedání na sněmech, kde bylo těžiště politické situace středověké, a z politických »stavů« byl zase vybírání jednotlivci inteligenci neb jinak k tomu schopní na úřady královské, resp. zemské. Proto neodpovídalo by smýšlení doby, kdyby se vkládalo Husovi mínění, že chtěl odstraniti politický vliv kněžstva a jeho politickou činnost, ale požádal zachování jeho vlastnictví k rozsáhlým latifundiiím, které, jak Hus sám odhaduje (stejně jako Wicliff pro Anglii), zabíraly $\frac{1}{4}$ a snad i $\frac{1}{2}$ celého království. Ale shoduje se s názory toho věku požadavek, aby zasahování kleru do politických otázek bylo znemožněno zabráním substrátu svého vlivu, pozemkového majetku církevního. A vidíme také, že skutečně sekvestrace církevního jmění měla v zápětí zničení kněžstva jako jednoho z politických »stavů« zemských.

Proti názoru takto dokazovanému podávají se ovšem velmi vážné námítky. Argumentuje se pak asi takto:

Jest sice pravda, že Hus horlivě hájil Wicliffův článek o zabavování církevního majetku ramenem světským. Avšak hájení toto nepřekročilo rámce akademické disputace, aniž by mělo býti praktickým požadavkem v bojích politického života. Naopak: Hus dobře cítil, že článek proti vlastnění majetku kněžstvem mohl by do řad stoupců reformy přilákati mnoho pánů, kteří by pod pláštíkem fedrování reformních zásad směřovali k ukojení své touhy obohatiti se zabráním církevního majetku. (Jakož se i stalo. Velmi mnozí z t. zv. kališnického panstva v čele s panem Menhartem z Hradce jsou toho výmluvným dokladem.) Proto se ohrazuje hned na počátku pojednání o Wicliffově článku o zabírání majetku knězi habituálně se proviňujícím pány:⁴²⁾ »Osvědčuji však, že není úmyslem mým ani university raditi, aby knížata nebo světští pánové odníмали kněžstvu statky, kdy chtějí a jak chtějí, ale úmyslem našim jest vypátrati, zda článek o odnímání světských statků duchovenstvu může míti správný smysl, v němž nutno jej snášeti bez odsouzení.« Proto také mohl klidně dáti na obžalobu Michala de Causis, že prý řekl (Hus), že světští lidé mají odniti duchovenstvu statky a že jest to záslužné,⁴³⁾ lapidární odpověď: Lže. Hus měl o církevním majetku názor zcela jiný. V lat. Výkladu desatera při sedmém přikázání praví: »Nepokradeš! totiž svým vyšším čině škodu na statcích a je podváděje. Vzhledem k tomuhle výkladu přestupují tohle přikázání předně ti, kdo svým kněžím desátky a ostatní církevní povinnosti věrně nep'atí« atd. Tedy zde Hus žádá respektování církevního vlastnictví (»svým vyšším« — stavu duchovnímu od stavu laického všeobecně) i závazků, jak se byly během času vůči kněžstvu vyvinuly. O zabránění majetku církevního se zde nejenom nemluví, ale i pouhé odepření platiti de-

⁴¹⁾ Tamtéž 5, c. v. V 67—68.

⁴²⁾ Obrana některých čl. Wicl. čl. 17., c. v. II 289.

⁴³⁾ c. v. I 49.

sátky a »ostatní církevní povinnosti« označuje se za přestoupení božího příkázání. Jiný zajímavý doklad, že Hus byl pro vlastnění majetku církví, podává sám v traktátu »O svatokupectví«. Dovojuje totiž, že svatokupectvím jest vymáhati na knězi poplatky za udělení úřadu duchovního a při podobných příležitostech, a píše (na dvou místech: kap. 5 lit. F, kap. 7 lit. B, zde ve formě vlastní rozmluvy s jakýmsi mistrem), »Ale dí-li někdo: Má písař každému darmo psáti? Kde vezme potřebu? Tu jest lehká odpověď: že má biskup potřebu dáti jemu, neb proto jest nadán statky, aby, maje čím živ býti se sluhy svými potřebnými k řádu duchovnímu, dal jim potřebu, církvi svaté věrně sloužil, dary duchovní bez peněz rozdávaje.« A na zmíněném druhém místě píše: »A pak-li přec co má jemu [knězi úřad nastupujícímu] psáno býti, tedy řku: mají jemu pro Pána Boha napsati. Vece mistr: Čím mají písaři živi býti? Pravil jsem jemu: že arcibiskup má jim potřebu dáti, neb proto má několik tisíc p'atu, aby úředníky potřebné choval ke správě a potřebě lidu, neb není arcibiskupství nadáno, aby pýchu vedli v komonstvu a mnohé čeledi nepotřebné k úřadu, statky pro Boha nadané trati a mařili.« Z toho tedy plyne zcela zřejmě, že Hus ještě v zimě 1412/13, kdy psal knihu »O svatokupectví«, byl toho názoru, že statky církevní musí býti zachovány účelům církve. Že tento názor o věci jest správný, potvrzuje mínění Husovo, že statky církevní i desátky jsou almužny, které sice patří kleru, ale jen potud, pokud jich duchovní nutně potřebují, co jest nadto, náleží chudým. Světské moci jest sice dovoleno zabavovati statky, ale jen ve výjimečných případech, především jako trest za provinění duchovních. Shrnou-li se tedy tyto poznatky, vyplývá z nich, že třetí artikel jest proti učení Husovu novotou. Do požadavků reformní strany dostal se jako formulace politického požadavku z učení Wicliffova.

Přihlédneme-li však k těmto námitkám blíže, podává se bez obtíží účinná replika:

Nelze pochybovati, že Husova obhajoba Wicliffova článku o zabrání církevního majetku byla především teoretickým pojednáním. Hus ovšem i v tomto směru nedospěl ve svých úvahách k jasné a pevné formulaci, již nalézáme u Wicliffa, a proto mohl právem vytknouti lživost Michalu de Causis, když mu i v této otázce — podobně jako v mnohých jiných — vkládal do úst neotesaný výrok, jehož Hus nikdy nepoužil. Poněvadž Hus po celý svůj život neměl příležitosti, aby v praxi církevně politického života mohl uplatniti svůj program v otázce kněžského majetku, zůstává otázka, který z obou tonů, jak byly uvedeny, v Husově učení převažuje, otázkou stále volně diskutovatelnou.

Ovšem námitky uváděné ze spisů Husových proti mínění, k němuž jsme se přiklonili, nejsou nikterak nevývratné. Okolnost, že Hus v době, kdy spisoval lat. Výklad desatera (1409/10), označoval za hřích krádež a poškození finančních zájmů církve, souvisí snad jen velmi vzdáleně s otázkou oprávněnosti vlastnění statků církví a převodu jich v moc světskou. Ani námitka, opírající se o uvedená místa traktátu »O svatokupectví«, nejsou té váhy, jak by se zdálo na první pohled. Jest tu pouze třeba si uvědomiti, že Hus nebyl jenom teoretik, nýbrž i praktik církevněpolitického

života a mravokárce, jemuž šlo o cíle zcela konkrétní. Že viděl v odstranění různých poplatků za udílení hodností církevních — což ostatně považoval za svatokupectví —, které velice tížily hlavně nižší kruhy duchovenské, odkudž se nejvíce rekrutovali nadšení posvěcení přívrženci hnutím jím řízeného,⁶⁴⁾ krok snáze proveditelný než úplnou změnu struktury sociálního života, již by mělo za následek přesunutí nesmírného majetku z moci církve do rukou laických a udržování ohromného aparátu duchovenského prostředky jinými, nelze mu za chybu počítati.

Akcentuje-li se pak přímý vliv Wicliffův na třetí artikul pražský, nelze konečně proti tomu mnoho namítati. Nutno totiž míti na mysli tolik: Otázka, pokud Wicliff působil na Husa a pokud jeho názory byly přejaty tímto vůdcem opravného hnutí českého, jest řešena celou rozsáhlou literaturou. (Srovnej na př. jen práce Loserthovy, zejména přehled v knize Hus und Wicliff. Avšak již i zběžné srovnávání spisů Wicliffových na straně jedné a prací Husových na druhé straně ukáže, že Hus na leckterém místě liší se od Wicliffa pouze tím, že nedospěl ještě tam, kam byl již zašel Wicliff.⁶⁵⁾ — Hus neměl již času učení svoje definitivně vyhraniti, mnohé věci pouze napověděl, aniž již mohl je úplně propracovati. Odtud plynula potom názorová rozervanost a leckdys i mělkost jeho stoupenců, zbavených předčasnou smrtí Husovou své hlavy a jednotčí autority, bez níž musili často subsidárně se obracet ke spisům Wicliffovým, hluboké to studnici opojivých na ten čas názorů.

A tak možno úvahy tyto shrnouti: třetí artikul odpovídá názorům, jež hlásal o věci Hus, formulace jeho pak odpovídá poměrům, za nichž byl redigován. Odtud rozpor mezi jasným jeho zněním a neurčitým hlasem Husových spisů v této otázce.

Sporu právě projednávaného nikterak není při artikulu čtvrtém. Podstatnou částí jeho jest zavedení zostřené trestní pravomoci, případně i světské, nad kněžstvem. Bylo dávným předním přáním českých horlitelů pro opravu církevní, aby učiněna byla přítrž znemravnělosti, šířící se mezi laiky, ale ještě pohoršlivěji vystupující v řadách kleru. Viděli jsme také, že především radikální strana přívrženců reformy nebyla nikterak vybíravá v prostředcích, jimiž chtěla úpadku mravů čelit. A Táboři také žádali při vyjednávání o znění příslušného článku, aby bylo vyhlášeno zcela otevřeně, že k úkolu trestati přečiny dále vypočtené jsou povoláni všichni. »kdož moc k tomu mají«.⁶⁶⁾ Zvítězila však strana mírnější, která prosadila

⁶⁴⁾ Odpověď ke spisu Štěpána z Pálče, c. v. II 29.

⁶⁵⁾ Tím ovšem nikterak netvrdíme, že by se Hus nikterak vědomě nelišil od názorů Wicliffových, ač nechybí hlasů ani pro tento názor. Podrobněji srov. Vacek na uv. m. str. 55 a n.

⁶⁶⁾ Není bez zájmovosti, že mohli se při tom odvolávat přímo na znění Husových spisů: Tak praví Hus v traktátu »O svatokupectví« (kap. 9., lit. G), že spoučvinen je svatokupectvím, kdo »maje moc od Boha danou, nechce té moci přičiniti proti tomu hříchu, aby před se nešel aneb aby byl staven. Neb poněvadž vidí bližního svého, an tone v hříchu k zatracení

v českém textu slova »jenž úřad k tomu mají.« Latinská formulace »per eos, ad quos spectat« jest daleko neurčitější a zavdávala straně církevní při následujících vyjednáváních opět a opět podnět ku stížnostem.

Z doslovného znění posledního artikulu nevyplývá odpověď na dvě otázky: kdo má soudní pravomoc vlastně vykonávat, má-li se tu nadále lišiti mezi soudnictvím církevní vrchnosti nad duchovními a světských pánů nad laiky. A dále nepraví se tu ničeho o způsobu »stavování hříchů«, ani o trestních sazbách za spáchání vypočtených přestupků. Neboť nelze míti za to, že věta: »Nebo kdož by hříechy činil, jakož die sv. Pavel, hodni jsú smrti, netoliko jenž je činil, ale i ti, jenž jim k tomu svolují«, obsahuje skutečnou jednotnou trestní sankci na veškerý dále vypočtené hříchy a každý stupeň spoluviny při nich: trest smrti.⁶⁶⁾ Klíč k bližšímu porozumění oběma záhadám podávají nám názory Husovy.

Tu není pochyby, že Hus chtěl k souzení povoláti především laiky. Práví výslovně⁶⁷⁾: »Zdali takový zločin spáchal ten, komu se přičítá; to nesmí býti souzeno jediným biskupem nebo knězem, ale veškerostí věrných v oné obci nebo některým vyšším a soudcem v oné obci oné veškerosti k tomu ustanoveným, buď knězem anebo neknězem, ba spíše neknězem, ale světským, ježto donucující moc světa jest od Krista apoštolům a jich náměstkům zapovězena.« A to platí i o zločinech, které do té doby spadały výhradně ve sféru trestního soudnictví církevního. K tomu důvodu, že se nesluší na kněze, aby vládl nebo v pohyb uváděl exekutivní moc světskou, připojuje Hus ještě jeden. V knize »O svatokupectví« (kap. 7., lit. K.), mluví o tom, že světští pánové málo brání simonii, a označuje hned jednu z příčin toho: »... že prelátové ihned zlosyny propouštějí«. To vše by přestalo, kdyby trestně soudní pravomoc laická byla vztažena i na duchovní. Vykonávati ji jsou povoláni v prvé řadě světští pánové s králem v čele. Král, o němž praví Hus (Obrana někt. člán. Wicl., čl. 17, bod 24, c. v. II 297), že »jest po Bohu nejvyšší pán království«, má se pečlivě starati o to, aby neupadala mravnost v kněžstvu, nemá připustiti nehodících se k úřadu kněžskému, a ukáže-li se kdo nehodným, jsa již dosazen na některý úřad, má jej zapudit. Za důvod k zapuzení uvádí Hus také všeobecně neznalost zákona božího a nezpůsobilost vykonávati kněžské úkoly.⁶⁸⁾ K dozoru nad kněžstvem má králi a pánům pomáhati každý, i prostý věřící lid. »I kterak může,« ptá se Hus,⁶⁹⁾ »pán a osada vymluvena býti, když nedbá, aby taký

a má moc od Boha danou, aby jemu pomohl... , i kterak může od toho hříchu omluven býti?« Že pouhá moc nebo meč stačí k oprávnění a povinnosti stavovati hříchy, dovozuje v Obrance některých článků Wicliffových (c. v. II 298).

⁶⁶⁾ Z celého toho místa epištoly k Římanům (verš 32., kap. I.) plyne, že sv. Pavel měl na mysli zatracení, duchovní smrt, jíž si v očích božích zasluhují přestupníci.

⁶⁷⁾ Proti Rokyc. c. v. II 386.

⁶⁸⁾ Vyvrácení spisu osmí doktorů, kap. 10, c. v. II 145.

⁶⁹⁾ O svatokup., kap. 7., lit L. 6/c v. II. 44.

protivník boží zla svého neopustil, jímž jiní hříchu svého brání a na něho zříce, taktéž hřeší?«

Hříchy, proti nimž k zakročení vo'al Hus držitele moci, jsou v podstatě tytéž, jak je čteme v artikulu. Není však bez zajímavosti výčet neplech té doby, který podává v Dcerce (kap. 2.)⁷⁰⁾: »Ó, co jest zlořečených v tom svědomí mnoho kněží, již smilství, lakomství a svatokupectví svého za hřích nepokládají. Též v jiných stavech, které frejů, tanců, šilenství, pomluv, her, vystřihování roucha a jiných zlých obyčejů za hřích nemají.« Za nejzlobnější vadu života duchovního této doby považoval Hus (a to právem) svatokupectví. Boji proti němu věnoval (po vzoru Wicliffově) cele jednu ze svých nejzajímavějších knih (»O svatokupectví«), ale nepomíjí příležitosti, kde by na ně mohl upozornit a k vyhubení jeho volat.

Jaké tresty stanovil Hus na vypočtená provinění? Na podobnou otázku není snadno odpovědět, zvláště máme-li ji posuzovat v komplexu jeho názorů na poměr církve a státu, zejména pokud přešly do Čtyř artikulů Pražských. Jak bylo již řečeno, z doslovného znění posledního artikulu lze interpretovat trest smrti na provinění v následujícím vypočtená a na spoluvinu při nich. Že praxe nebyla tohoto pojetí vzdálena, důvod toho vidíme spíše v pohnutí mysli těchto dob, jakož i ve vážnosti a výjimečnosti celkové situace, třeba ovšem leckdy názory strany radikální nebyly ani teoretickému akceptování těchto a podobných zásad zcela cizí. (Srovnej zajímavé *Errores Taboritarum* v Archivu Českém III).

Hus sám nezamítal trestu smrti pro ty, kdož zvláště těžkým způsobem porušují klidný chod sociálního života.⁷¹⁾ Avšak důtklivě varuje před možným jeho zneužitím. Právě v traktátu »O svatokupectví« o trestech za simonii⁷²⁾: »...že knížata a páni, jsouce sami čistí od svatokupectví, nemají jich připustiti k úřadu. A třetí, jak napřed řečeno, jest: nechť-li zanechati hříchu, aby jim užítku nedávali. Ale nechci raditi, aby koho zabili, neb aby snad někdy i nevinného zahubili.« Celkem však bylo mu proti mysli — vycházel totiž stále ještě z názoru o povýšenosti kněží nad laiky —, aby kněží byli násilím zatýkáni, vláčeni před laické soudy a tam ve slavném, formalistním řízení souzení, čímž by trpěla jejich důstojnost.⁷³⁾ Proto radí k jinému postupu⁷⁴⁾: »... nejprve několik jich (osadníků), neb pán podací napomenouti má kněze; neuposlechl-li by, potom měli by všichni se sejíti a říci mu, aby pohoršení vyvrhl; pakli by toho učiniti nechtěl, aby se ho varovali jako zjevného hříšníka a pekelníka — tak Kristus přikázal: nad to vznesli by na biskupa, aby to opravil; nedbal-li by biskup, tehdy nedati jemu desátků, aniž mše jeho slyšeti.« Kromě společenského a hospodářského bojkotu, v němž Hus vidí účinný trest za

⁷⁰⁾ c. v. II 44.

⁷¹⁾ Synod kázání 18. října 1407, c. v. I 171-2, srov. této studie kap. 2, text k pozn. 27.

⁷²⁾ Kap. 10., lit. K, c. v. V 205.

⁷³⁾ Obrana někt. čl. Wicl., c. v. II 296.

⁷⁴⁾ O svatokupectví, kap. 7., lit. K.

kněžské hříchy, navrhuje státní moci, respektive její představiteli, králi, ještě jiný trestní prostředek proti provinilým kněžím: vyhnanství⁷⁶⁾

Za neúčinnější prostředek ku nápravě kněžstva považoval Hus zabavení statků a zastavení důchodů knězi »habituálně se proviňujícím«. V tom smyslu hájil s kazatelnou 14. června 1411 opatření Václava IV., když tento v boji s arcibiskupem zastavil příjmy vzpurným kněžím. Stejně přesvědčivě pak hájí dlouhou řadou důvodů Wicleffův článek o zabavování statků církevních, nevedou-li kněží života, odpovídajícího jich stavu. Bylo by zcela zbytečno citovati dlouhou řadu míst z jeho spisů, zejména z jeho Obrany některých článků Wicleffových, v tento smysl znějících. Tím méně je toho třeba, poněvadž zásady Čtyř pražských artikulů vycházejí z jiného stanoviska: zdůrazňujíce z učení Husova tóny, jež vyznívá i pro úplné odnětí statků církvi, nemohou pro příště viděti v hrozbě zadržení desátků a zabavení statků účinný prostředek, jenž by zdržel špatného kněze od porušování příkazů zákona, zvláště mravního. Redaktoři Čtyř artikulů Pražských viděli v zabavení církevního jmění prostředek preventivní proti zkaženosti kněžské, Hus pak prostředek, jímž se mělo teprve po provinění knězově repressivně zakročiti: toť rozdíl mezi obojím stanoviskem.

KAPITOLA ČTVRTÁ.

Řešení poměru mezi církví a státem, jak bylo navrhováno Čtyřmi artikuly Pražskými, nebylo jediným ideálem úpravy vztahů obou mocí, světské a duchovní. Vedle názoru Čtyř artikulů vzniká, udržuje se, ba sllí názor jiný, názor, který se později uplatnil v učení Českých Bratří.

V bouřích husitských a období jim následujícím, má převahu při řešení problému, o něž nám jde, onen náhled, jenž odvozen z učení Husova a formulován ve Čtyři artikule, stal se oficiálním programem církve utrakvistické. Když však během času nastalo úplné vystřízlivění z mínění, že církev římsko-katolická se definitivně smíří s odchylkami, které byla nucena Čechům povoliti a které byly vtěleny v Kompaktáta, získává ideál úkolů církve a státu a jich vzájemného odloučení v tom pojetí, jak byl obsažen v komplexu náboženských zásad Českých bratří, působivosti na široké vrstvy lidu. Utrakvisté, ať Pražané, ať Táboři, nepřestali se považovati za pravověrné syny církve římsko-katolické a hledati s ní, byť i vzdali se později naděje, že se jim podaří přesvědčiti ostatní národy o správnosti reforem v Čechách uskutečňovaných a získati pro ně veškeré křesťanstvo. Domnívali se tudíž aspoň, že Kompaktáta jsou prvním pevným základem pro úplnou shodu a mírumilovné soužití s církví římsko-katolickou. Avšak stolice papežská, která té doby opět úplně rozhodně zvítězila nad teorií episkopální a stala se tak představitelkou oficiální církve, obrátila své snažení k tomu, aby odstranila i poslední zbytky českého odklonu od obecného pravověří, jak byly představovány Kompaktáty. Vzávši si za záminku sofistický výklad smluv, považovala se za oprávněnou Kompaktáta vůbec zrušiti (1462). Neměla však již moci, aby politickými prostředky nebo

⁷⁶⁾ Tamtéž kapitola 10.

dokonce brannou silou vážně škodila české církvi národní, která, ve shodě se svými názory, mohla se uchýlit pod účinnou ochranu moci státní. Nicméně obtíže, které přičiněním papežské stolice vznikaly kališnické církvi, hlavně po stránce organizační (především nedostatek řádně svěceného kněžstva), spolupůsobily k tomu, že v Čechách vešice byla připravena půda k pozdější reformaci Lutherově a vůbec k zakotvení náboženských společností, které i organizačně byly se od Říma odtrhly. Prvou z nich pak byla Jednota českokobratrská.

Uvnitř hranic zemských byla církev kališnická chráněna mocí státu. Právě v této době osvědčilo se stanovisko, které přijala z učení Husova a vytýčila ve Čtyřech artikulích Pražských: že státní moc má chrániti nerušený život církevní organizace uvnitř hranic zemských, vykonávajíc na ni ovšem určitý vliv. Tento názor, došedší moci základního zákona státního, umožnil jí dovolávati se zakročení státního a vůbec světských stavů ve svůj prospěch, byť i českou korunu držely katolické rody Jagellonců a později Habsburků. Vše to bylo ve shodě s názory M. Jana Husa i redaktorů Čtyř artikulů. Hus představoval si poměr církve ke státu zhruba asi takto: uvnitř hranic zemských existuje jediná církev národní, samostatná jak v otázkách ryze věroučných, tak ve vztazích k souřadným církevním organizacím podobným mimo území státní. Hlavou církevní organizace je panovník, jemuž je veškeré kněžstvo podřízeno, zejména po stránce trestní pravomoci; nad veškerým klerem přísluší mu vykonávati dozor, ale zároveň pečovati o zaopatření kněžstva a o jeho neodvislost proti institucím zahraničním, které by si uvnitř hranic státních chtěly osobovati právo kázně. Duchovní úřady jsou osazovány volbou za spolupůsobení moci světské, zejména lidu té které osady. Kněžstvo pak žije bez bohatství a v pokoře, věnuje se toliko svému úkolu prostředníka mezi Bohem a lidmi.

Od tohoto žádoucího uspořádání vztahů mezi církví a státem vešice se lišila představa, kterou měli o této věci Čeští bratři. Ti zamítali názor, že stát je povoláním ochráncem církve a zároveň vlivným činitelem v její organizaci; naopak, nejsouce daleci názoru, že stát je pouhým zlem, nutným pro nedokonalost lidskou, žádali si co nejméně styků mezi církví a státem a nejráději vůbec žádné.

Je zajímavo a pro hloubku Wicliffova ducha příznačné, že oba tyto názory, tak diametrálně se rozcházející, mají pramen v naukách tohoto velikého reformátora.

Wicliff, jak známo, formuloval svoje názory na poměr mezi státem a církví ve dvou obdobích svého života. Poprvé v době, kdy byl zatažen do bojů mezi mocí státní a církevní a hájil stanovisko státní suverenity. Tehdy prohlašoval péči o církev uvnitř hranic státních a vliv na ni za jeden z úkolů moci královské. K zobrazení vztahů obou užívá různých přirovnání, z nichž jedno (Triaogus lib 4 cap 18) uvádím: jako král, když válčí ve Francii o korunu, stará se o vojsko, aby bylo dosti četné, dobře živěné a dobře vyzbrojené, čím spíše má pečlivý dohled vésti na kazatele, kteří hojem proti ďáblu získávají království nebeské.

Teprve na sklonku svého života oprostil se od vlivu, který naň vykonávala úzká součinnost s mocí státní v bojích s církví. A tu dospívá k poznání, že pravým ideálem křesťanského náboženského přesvědčení, vylučujícího jakýkoli násilný a donucující zásah, jest pro budoucnost stav, kdy moc státní vůbec nebude vykonávati vliv na organisace náboženské a také naopak: úplné oproštění církve od státu a státu od církve.

Hus tohoto ideálu nepřejal. Zůstal věren představě národní církve, chráněné panovníkem, jemuž je podřízeno, i v otázce trestní pravomoci, veškero kněžstvo, žijící v chudobě a pokoře výhradně svým duchovním úkolům. Za to shodli se s druhým názorem Wicliffovým Čeští Bratři, posilovaní v přesvědčení svém tím, že byli od počátku stále pronásledováni mocí státu, ať na trůně českém seděl kališník Jiří z Poděbrad nebo kterýkoli dobrý katolík z rodu Jagellova nebo Habsburského, dokud ovšem Jednota si nezískala tolik obliby a vlivu, že takové »mandáty proti pikhartům« zůstávaly povětšinou pouhou literou.

Tak tedy v době, kdy k nám počínají pronikat reformní snahy Lutherovy, vidíme v Čechách zápasiti trojí zásadně různý názor na uspořádání poměru státu k církvi: názor římskokatolický, názor oficiální církve kališnické (dle představy Husovy a tím i Čtyř artikulů Pražských) a názor českobratrský. A stoupenci každého z nich ze všech sil snažili se přesvědčiti široké vrstvy lidu, že ten který jest totožný s představou, již u věci měl Kristus a církev prvotní.